

Folkhögskolan

SKÖN KONST OCH PRAKTISK NYTTA SIDA VID SIDA har karakteriserat folkhögskolan sedan den startade i Sverige på 1870-talet, som en reaktion på den kunskapssyn och pedagogik som präglade latinskolor och läroverk. Med en medborgarskola ville man ge den enskilde redskap att påverka sitt eget liv och förändra samhället. Många har fått en andra chans att bilda och utbilda sig - och många svenska författare har studerat på folkhögskola.

1868

Den första folkhögskolan startade i en landsvägskrog

Det var Hvilan. Egentligen fanns den redan året innan då bonden Ola Andersson hade bildat en så kallad lantbruksklubb för bondeungdomen. Som rektor lyckades man rekrytera den nyblivna docenten i geologi Leonard Holmström, 27år. Han lockades med att uppdraget var ett pionjärbete och fick löfte att ägna halva året åt sin geologiska forskning. Han kom att stanna i 40 år som rektor och hans hustru Hedvig blev husmor på skolan. Tillsammans skapade de urtypen för den svenska folkhögskolemiljön. Ola Andersson blev ordförande i styrelsen för skolan och sedermera i egenskap av riksdagsman en varm förespråkare för folkhögskolans värden.

Parallellt med Hvilan startade Önnestad – den andra skånska folkhögskolan. Grundare var en liberalt sinnad prost, C B Bergman. Han ivrade för en sorts högre folkskolor på landsbygden. De första folkhögskolorna finansierades genom stöd- eller garantiföreningar som samlade in pengar på landsbygden.

1872

Motion om statligt bidrag till folkhögskola.

1877

Till det första folkhögskolemötet 1877, i Jönköping, kom 25 lärare, 1 lärarinna och 3 övriga intresserade.

1886

Södra Kalmars läns folkhögskola tillkom - den första som fick Landstinget som huvudman och ensam finansiär

Strid om folkhögskolans frihet

När landstinget ville göra folkhögskolan i Ebbetorp (nuvarande Högalid) till en examensskola och ge betyg uppstod en strid om folkhögskolans fria och frivilliga policy. Lärarna och föreståndaren vann till slut striden och sedan dess har inte folkhögskolornas rätt att utforma undervisningen och bestämma skolans inriktning ifrågasatts.

Genom en motion 1872 från Ola Andersson om att folkhögskolorna skulle få statsbidrag blev detta beslut i riksdagen utan det för den skull innebar en statlig styrning av skolorna. Landstingen skulle fortsättningsvis yttra sig över ansökningar och fördela statligt bidrag.

1902

Kring sekelskiftet fanns 30 folkhögskolor och eleverna kom inte längre enbart ur bondebefolkningen. Många arbetarungdomar sökte sig dit och de framväxande folkrörelserna började grunda sina egna folkhögskolor.

Lönereglering för folkhögskolelärare

1902 tillsattes en löneregleringskommitté för statsanställda. Den fick igenom att folkhögskolelärarnas anställningstid på folkhögskolor skulle räknas vid anställning vid läroverk. Detta var ett steg på vägen mot uppvärdering och likställighet med övriga lärare.

Svenska Folkhögskolans Lärarförening (SFHL) bildas 1902 men redan många år tidigare hade lärarna samlats till folkhögskolemöten.

Ellen Key och Grundtvig

Ellen Key (1849 – 1926) drömde om att starta en folkhögskola på sin fädernegård för bygdens flickor men fick överge dessa tankar när fadern gick i konkurs och gården fick säljas. Ellen Key kom senare att hämta idéer och inspiration för sin vision om skolan hos Grundtvig och den danska folkhögskoletraditionen.

1905

Unionsupplösningen

1906

Lärlöner och villkor

På folkhögskolemötet i Jönköping diskuterades lönefrågorna livligt. Lärarna hade överlag dåliga löner och skillnaden mellan rektorernas och lärarnas löner var stora. Trots att många lärare rekryterades från universitetet var lärlönerna låga. Lönerna bestämdes helt enväldigt av varje skolas styrelse och skiftade mycket från landsting till landsting. Det var inte ovanligt att rektorerna som ofta var disputerade hade flera gånger högre lön än en lärare vid skolan. De kvinnliga lärarna hade ännu lägre lön än sina manliga kollegor. Om en manlig folkhögskollärare vid sekelskiftet hade en årslön på 1 400 var den kvinnliga lönen 1 200 kronor.

Att verka för statlig lönereglering sågs av många som ett hot mot folkhögskolans frihet, samtidigt som andra såg det som en nödvändighet för att kunna rekrytera och behålla duktiga lärare.

Folkhögskolemötet 1898 krävde ökade statsbidrag och ökade anslag för att klara högre lärlöner. Det ledde till att folkhögskolorna 1900 fick höjda statsbidrag och anslag till lärutbildning.

Vid 1906 års lärlönmöte i Jönköping hade ställts en rad krav på likställighet med lärarna i de allmänna läroverken och man krävde en stadga för folkhögskolorna som bl a skulle innehålla garantier mot godtycklighet vid anställning och avskedande.

1912

Folkhögskolereformen 1912

Genom folkhögskolereformen 1912 blev villkoret för statsbidrag till folkhögskolan att föreståndaren och minst en lärare till skulle anmälas och avgifter betalas in till pensionsanstalten dit folkhögskolorna tidigare fått rätt att ansluta sig. Det var Fridtjuv Berg som drev igenom reformen som bland annat innebar att styrelsernas rätt att tillsätta och avskeda lärare inskränktes genom inrättande av en folkhögskoleinspektör som måste höras innan en lärare anställdes eller entledigades. (Fridtjuv Berg gick en tid i sin ungdom på Askovs folkhögskola på Jylland som inrättats 1864.)

På det allmänna folkhögskolemötet i Västerås 1913 togs en resolution om att folkhögskolan inte skulle ge graderade kunskapsbetyg.

1919

Folkhögskolestadgan 1919 motsvarade på de flesta punkter kraven från lärarmötet 1906.

1920

Folkhögskolan växer och blir offentlig

Folkhögskolan hade från 1900 till 1920 utvecklats från en ”bondehögskola” till en medborgarskola dit även ett växande antal arbetare sökte sig. Antalet skolor ökade från 30 till 52 och antalet elever fördubblades.

Kvinnliga elever studerade på folkhögskolorna redan på 1880-talet, men långt in på 1920-talet fanns det fortfarande många skolor som inte tog emot kvinnor.

Från 1920-talet började folkhögskolan räknas in i den offentliga sektorn. Arbetarungdomarna som sökte sig i större antal till folkhögskolorna hade erfarenhet av folkrörelsearbete och ställde krav på elevdemokrati och elevråd inrättades vid folkhögskolorna.

Rörelseskolor, röda och kristna skolor

Manfred Björkquist startade 1917 Sigtuna folkhögskola under beteckningen ”kyrklig folkhögskola” och lär ha varit den första som använde begreppet ”rörelseskola”.

Arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och olika kristna samfund startade sina folkhögskolor och snart var folkhögskolorna hela folkets skola.

Rörelseskolorna blev fler under 20- och 30-talen. Debatten stod hård om folkhögskolornas opartiskhet och Håla och Brunnsvik fick snart i vissa kretsar rykte om sig att vara ”röda” skolor. De skyldes för att vara ”socialisthårdar” och fick under en tid indragna bidrag.

1920-talet med begynnande depression innebar en nedgång i den tidigare expansionen av folkhögskolorna. På 30-talet kunde skolorna dock få en ny uppgång med kurser för arbetslös ungdom som ledde till kraftig ökning i elevantalet, dock utan några nya statsbidrag.

1942

Lönereglering och likalön

1942 kom en ny stadga med ny lönereglering som knöts till prisutvecklingen och likalön infördes, men fortfarande var lönerna inte statligt reglerade – statsbidraget utgick till de olika kurserna. I den nya stadgan som innebar vissa förbättringar för lönerna skrevs också en undervisningsskyldighet in. Ämneslärarna skulle undervisa 24 timmar per vecka.

1947

SFHL:s medlemmar

Medlemantalet i SFHL hade i slutet av 1940-talet ökat till drygt 500 och organisationen fick en alltmer utpräglad facklig inriktning med tyngdpunkt på medlemmarnas villkorsfrågor. SFHL gick med i TCO 1947 och var därmed aktiva i kampen för de arbetsrättsliga reformer som skulle komma.

De kvinnliga lärarna var under 40-talet i minoritet i kåren. Av de ordinarie lärarna var 1942 endast 5 kvinnor och 101 män. Och av de extra ordinarie var 91 män och 14 kvinnor. Trots att de kvinnliga eleverna var i majoritet vid många skolor var alltså förhållandet i lärarkåren det pinsamt motsatta. Lärarlönerna blev jämställda 1937 för de statligt lönereglerade lärarna, men kampen för statlig lönereglering för folkhögskollärarna fortsatte.

1949

Ett lönestopp infördes som accepterades av TCO då stora löntagargrupper nyligen fått förbättringar. Detta gällde dock inte folkhögskolelärarna som protesterade mot särbehandlingen.

1950

Folkhögskola i utveckling möter nya behov

Folkhögskolan upplevde nu en kris. Lärarna flydde till andra skolformer för att få bättre villkor. SFHL förde kamp för att lärarnas villkor skulle förbättras och att den statliga löneregleringen skulle införas. Efter diverse mothugg där bl a Statskontoret gått emot övriga remissinstanser och föreslagit utvidgad undervisningsskyldighet, ledde förbundets kampanj till slut till seger i riksdagens behandling – mot regeringen! Starkt stöd kom denna gång från TCO:s ordförande Valter Åman som engagerade sig i folkhögskollärarnas kamp och bidrog till framgången.

Den statliga löneregleringen infördes för folkhögskollärarna 1950 – 1954. Övningslärarna var som alltid diskriminerade och fick inte samma villkor som ämneslärarna, men samma lönevillkor som övningslärarna vid flickskolorna – alltså något bättre än övningslärarna vid realskolorna.

Statsbidragen utgick nu med 90 % till lärarlönerna och pensionerna.

Undervisningsskyldigheten skulle vara 24 – 28 timmar för de ordinarie lärarna och 18 – 22 timmar för rektor.

De stora skolreformerna – enhetsskolan, grundskolan och så småningom gymnasieskolan – påverkade även folkhögskolan. Skolformen kom nu att behöva tillgodose nya behov, som

komplettering och en andra väg in i det formella utbildningssystemet för många ungdomar som lämnat folkskolan utan tillräckliga förkunskaper för högre utbildning och för arbetslösa ungdomar som ersättning för en grundläggande utbildning. Detta ledde till krav på betyg och formella kurser som sågs som en motsättning till de gamla idealen om medborgarfostran och personlighetsutveckling.

1956

Nordiska Folkhögskolerådet grundas

1957

Folkhögskolereformen

Skolkommissionen gav i sitt betänkande ett klart ja på frågan om folkhögskolan behövdes i det nya utbildningssverige. I propositionen lades fast att folkhögskolan skulle ges stor frihet att anpassa sig till den nya grundskolan och statsbidraget höjdes kraftigt och ett byggnadsbidrag gavs till förbättring av gamla lokaler. I den nya stadgan gavs lärarna utvidgat inflytande i skolornas styrning och lärarrådets ställning vid skolorna stärktes – allt i hög grad en följd av SFHLs arbete med att påverka utvecklingen i denna riktning.

Betygens vara eller inte vara vållade stor debatt bland SFHLs medlemmar. Det blev en kompromiss – inga graderade betyg men studieomdömen skulle utfärdas med omdömena Mindre god, God, Mycket God och Utmärkt.

1965

Elevorganisationen SFEF bildas. Ett nära samarbete mellan SFHL och SFEF inleds.

1966

Folkhögskolan fick ett eget s.k. kompetensvärde i och med en kungörelse 1966. Där föreskrevs att den som genomgått 8-årig folkskola + ett år på folkhögskola, och den som gått 7-årig folkskola + 2 årskurser på folkhögskola jämställdes i behörighetshänseende med den som gått 9-årig grundskola.

Folkhögskollärarna - offentliganställda - får rätt att förhandla och rätt att strejka.

1971

Folkhögskollärlinjen i Linköping inrättas. Folkhögskollärarna får egen lärarutbildning.

1976

Under 1970-talet kom flera stora vuxenutbildningsreformer som påverkade folkhögskolan – det var SVIX – studiestöd för vuxna, FÖVUX – vidgad vuxenutbildning, behörighetsregler för antagning till högskolan och KAMU – utbildning för arbete. Folkhögskolorna började få antagningsproblem till den allmänna kursen och andelen deltagare med psykiska och sociala problem ökade.

Namnbyte till Svenska Folkhögskolans Lärarförbund (SFHL).

1977

Ny folkhögskoleförordning. Propositionen uttalade sig positivt om folkhögskolan och underströk att den skulle vara ett alternativ till KOMVUX, bidra med viss

arbetsmarknadsutbildning, ge yrkesutbildning inom den kulturella sektorn och anordna fritidsledarutbildning, fortbildning av rörelsernas ledare, förtroendevalda och funktionärer.

Obligatoriska demokratiska styrformer på skolorna med skolstämmor, lärarråd, kursråd och elevråd.

1980

Konflikten 1980

I den stora konflikten 1980 deltog lärarna vid Göteborgs folkhögskola. Striden gällde att säkra de offentliganställdas löner och löneutveckling jämfört med de privatanställda. Strejken gav inte någon större utdelning i lön – men värdet av strejken var stort när det gällde att försvara de offentliganställdas rätt att förhandla och vidta stridsåtgärder för att hävda sin betydelse och ställning i samhället. Avtal nåddes först efter medling och det gällde även de kommande konflikterna på 80-talet – 1982/83 och 1985.

1985

Konflikten 1985

I 1985 års konflikt togs SFHLs medlemmar ut i strejk vid sju folkhögskolor i kommuner som berördes av konflikten för övriga TCO-förbund. SAV utlöste blockad som drabbade 430 medlemmar i SFHL (Endast 44 berördes av strejken.) Strejken vann inte odelat stöd i SFHL:s medlemsled. Några lärare tyckte att det var en lyxkonflikt i ett av världens rikaste länder. Ett uttryck för det starka engagemang som många medlemmar i SFHL – och övriga lärarorganisationer – har för lärare och människor i länder i tredje världen och som också ledde till att SFHL i likhet med de övriga lärarorganisationerna i TCO anslog och anslår stora summor till utvecklingssamarbete med lärarorganisationer i dessa länder.

1989

SFHL beslöt att kvarstå som självständigt förbund och inte gå samman med SL och SFL när de planerade ett gemensamt Lärarförbund. Ett samarbete med det nya Lärarförbundet i olika frågor bedömdes dock vara önskvärt och nödvändigt.

1991

Ny folkhögskoleförordning

Syftena bakom folkhögskolereformen 1991 var flera. Bl a att tydliggöra folkhögskolan i förhållande till andra vuxenutbildningsanordnare, utvärdera kursverksamheten, ev avskaffande av den statliga löneregleringen och genomföra ett mer decentraliserat styrsystem.

Den nya gymnasieskolan skulle vara treårig och omfatta alla - vad var då folkhögskolans roll – med yrkesutbildningarnas integration i gymnasieskolan, vars metodik och målsättning alltmer skulle att komma att likna folkhögskolan.

Propositionen kom att föreslå övergång från statlig regelstyrning till målstyrning av bidragen till folkhögskolor och studieförbund. Ett folkbildningsråd skulle inrättas för att överta de uppgifter som SÖ tidigare haft. De statligt reglerade lärartjänsterna skulle upphöra. Statsbidraget schabloniseras och folkhögskoleförordningen slopas. Regler om tjänster, behörighet, skyldigheter och rättigheter, lärarråd, kurser, överklaganden mm slopades. Detta

skulle skötas av huvudmännen och det skulle bli möjligt att ha en gemensam styrelse för flera skolor. SFHL protesterade mot dessa förändringar och krävde i ett upprop att staten skulle ta mer ansvar för folkhögskolan. Propositionens förslag gick i stort igenom riksdagsbehandlingen med vissa smärre förändringar och eftergifter till SFHLs krav.

I samband med att den statliga löneregleringen avskaffades för de kommunalt anställda lärarna genomfördes alltså decentralisering också av folkhögskolornas styrning. Stora förändringar genomfördes också i förhandlingsverksamheten på central och lokal nivå.

1996

Statlig utvärdering av folkbildningen:
SUFO 1996:159 Folkbildningen – en utvärdering

1997

Ny folkhögskoleförordning

Kunskapslyftskommitténs betänkande 1996/97:UBU07 1996 innebar en särskild vuxenutbildningssatsning med 100000 vuxenutbildningsplatser och 30000 högskoleplatser. 10000 av dessa gavs till folkhögskolorna. En ny folkbildningsproposition kom 1997 och Kunskapslyftskommitténs slutbetänkande kom 2000. Båda dessa hade stor betydelse för SFHLs medlemmar och för folkhögskolorna. Samtidigt som nya resurser fördes till fanns risken för en förflackning av folkhögskolornas mål. Det fördes en mycket omfattande debatt om slutbetänkandet och SFHL tog fram ett eget folkbildningsprogram för 2000-talet som diskuterades brett i hela förbundet.

1998

Kunskapslyftet startar.

2002

Folkhögskolan efter 100 år

2002 har SFHL nära 2700 medlemmar vid 147 folkhögskolor. 1902 var motsvarande antal 47 vid 30 skolor.

De hundra åren har varit en kamp för det dubbla syftet att verka för folkhögskolans möjligheter och lärarnas fackliga villkor. Skolformens villkor har varit under ständig debatt under de hundra åren, och kampen för jämbördiga villkor med övriga lärargrupper har stundtals varit hård och mött motstånd. Den dubbla målsättningen för SFHL lever kvar trots att Folkbildningsrådet nu tagit över en del av bevakningen gentemot myndigheterna och kravet på uppvärdering av läraryrket gäller i hög grad också folkhögskolans lärare.